

Verspreiding en implementatie van de kennis en eindproducten van het CIAO-onderzoek

Tessa M. van Koperen · Aleid J. G. Wirix · Carry M. Renders · Albertine J. Schuit · Jacob C. Seidell

Published online: 14 November 2017
 © Bohn Stafleu van Loghum, onderdeel van Springer Media B.V. 2017

Samenvatting Overgewicht en obesitas bij kinderen vormen een belangrijk en complex volksgezondheidsprobleem. Het wordt veroorzaakt door verschillende met elkaar samenhangende individuele- en omgevingsfactoren. Preventie van overgewicht vraagt dan ook om een integrale aanpak, waarbij zowel de sociaal-culturele, economische en fysieke omgeving, als de kinderen en hun ouders zelf worden betrokken. Belangrijk bij het optimaliseren van deze integrale aanpak is de evaluatie ervan: een continu proces van ontwerpen, testen/monitoren, reflecteren en aanpassen.

Binnen het Consortium Integrale Aanpak Overgewicht (CIAO) zijn vijf deelonderzoeken uitgevoerd, met als doel meer inzicht te geven in de relevante factoren die de integrale aanpak kunnen optimaliseren, namelijk politiek draagvlak, implementatie, opvoedingsondersteuning, sociale marketing en evaluatie. Deze deelonderzoeken hebben concrete instrumenten opgeleverd die de kans op een succesvolle integrale aanpak kunnen vergroten.

Het doel van dit praktijkonderzoek is inzicht te geven in de manier waarop de kennis en de eindproducten van de vijf CIAO-onderzoeken verspreid en duurzaam geïmplementeerd kunnen worden, met als uiteindelijk doel het ondersteunen van gemeenten bij de aanpak van preventie van overgewicht en obesitas bij kinderen. De verspreiding van de producten zal plaatsvinden via de websites van de implementatieorgani-

saties, Nederlandstalige artikelen in relevante vakbladen, de adviseurs van de implementatieorganisaties, masterclasses, netwerkbijeenkomsten, congressen en trainingsmodules.

Trefwoorden implementatie · evaluatie · preventie · overgewicht · jongeren

Dissemination and implementation of the insights and products of the CIAO study

Abstract Overweight and obesity in children is a serious and very complex public health issue. It is caused by various interrelated individual and environmental factors. Prevention of obesity calls for an integrated approach at neighborhood level, aiming at both a healthy environment and at children and parents themselves. Important for the implementation of this complex approach is evaluation: a continuous process of designing, testing/monitoring, reflecting and adapting.

The five sub-studies within the Consortium Integrated Approach Overweight (CIAO), on implementation, integrated policy, parenting styles, social marketing strategies, and evaluation, all aimed to provide more insight into what factors are important in facilitating and optimizing one of the key elements within such an approach. Each of these studies have delivered concrete 'products' that can increase the chance of a successful integrated approach.

The aim of the project is to sustainably implement and disseminate the knowledge and products established by CIAO, with the ultimate aim of supporting municipalities in preventing overweight and obesity in children. The dissemination of the products will take place through the websites of the implementation organizations, via Dutch-language articles in relevant journals, through advisors of the implementa-

T. M. van Koperen (✉) · A. J. G. Wirix · C. M. Renders · A. J. Schuit · J. C. Seidell
 Afdeling Gezondheidswetenschappen, Vrije Universiteit, Amsterdam, Nederland
marije@cuprifere.nl

A. J. Schuit
 Centrum voor Voeding, Preventie en Zorg, RIVM, Bilthoven, Nederland

tion organizations, organized masterclasses, network meetings, congresses and training modules.

Keywords Implementation · Evaluation · Prevention · Overweight · Youth

Achtergrond

Overgewicht en obesitas bij kinderen vormen een belangrijk volksgezondheidsprobleem [1, 2]. Het wordt veroorzaakt door een complex geheel van elkaar beïnvloedende persoonlijke en omgevingsfactoren [3–5]. Preventie van overgewicht vraagt dan ook om een integrale aanpak die gericht is op de kinderen en hun ouders zelf, en op de omgeving waarin zij wonen en spelen, zodat de gezonde keuze gemakkelijker wordt gemaakt [2, 6–8].

De integrale community-brede interventieaanpak wordt vaak als de meest effectieve strategie voor de aanpak van overgewicht bij kinderen beschouwd. Deze aanpak kenmerkt zich door de inzet van meerdere interventies, gericht op verschillende doelgroepen, in meerdere settings in de omgeving door verschillende professionals [2, 9–13]. Belangrijk bij het optimaliseren van deze integrale aanpak is programmaevaluatie: een continu proces van 1) ontwerpen, 2) testen/monitoren, 3) reflecteren en 4) aanpassen, dat al start vanaf de ontwerpfase van de integrale aanpak en vervolgens parallel loopt aan het implementatieproces [14]. De vijf deelonderzoeken binnen het Consortium Integrale Aanpak Overgewicht (CIAO) hadden elk als doel meer inzicht te geven in de factoren die van belang zijn bij het faciliteren en optimaliseren van een specifiek element binnen een dergelijke aanpak. De deelonderzoeken betroffen het politieke draagvlak, de implementatie, de opvoedingsondersteuning, de sociale marketing en de evaluatie, en hebben elk gebruikgemaakt van de vier stappen van de programmaevaluatie [14].

Implementatie van de producten van CIAO

Binnen elk deelonderzoek van CIAO zijn er instrumenten ontwikkeld, en belemmerende en bevorderende factoren en randvoorwaarden naar voren gekomen om de specifieke elementen binnen de integrale community-brede aanpak vorm te geven.

Om ervoor te zorgen dat ook andere gemeenten of wijken gebruik kunnen maken van deze bevindingen en instrumenten is ondersteuning van implementatiepartners onontbeerlijk. Zoals uit de vijf deelonderzoeken naar voren komt zijn daarvoor drie redenen: 1) er dient vaak een vertaling van de theoretische inzichten naar praktische instrumenten voor professionals plaats te vinden en er zijn soms ook aanvullende competenties van professionals nodig, 2) in het kader van verdere optimalisatie moet de implementatie gepaard gaan met een proces van monitoren, reflecteren en evalueren, waar implementatiepartners bij kunnen

ondersteunen, en 3) er moet sprake zijn van eigenaarschap van de verschillende instrumenten.

Het doel van dit praktijkonderzoek is inzicht te geven in de manier waarop verspreiding en duurzame implementatie van kennis en eindproducten van de vijf CIAO-onderzoeken zo goed mogelijk kunnen worden vormgegeven. Hierbij wordt aangesloten op de behoeften vanuit de praktijk, met als uiteindelijk doel gemeenten te ondersteunen bij de aanpak gericht op het voorkomen van overgewicht en obesitas bij kinderen.

Methode

Ontwerp en dataverzameling

Het praktijkonderzoek is uitgevoerd volgens een kwalitatief onderzoeksontwerp, door middel van verkennende gesprekken met stakeholders en een partneroverleg. De verspreiding en implementatie van de opgedane kennis en de producten van CIAO vindt plaats in twee fasen. In de eerste fase worden behoeften en mogelijkheden voor implementatie afgestemd met nationale implementatieorganisaties. Deze fase staat in het teken van behoeften bepalen, het vaststellen van eigenaarschap, het afstemmen van verspreiding van producten via de kanalen van de implementatieorganisaties en van optimalisatie van de verschillende instrumenten, de vertaling van theorie naar praktijk. Tijdens de gesprekken zijn deze thema's bevestigd.

In de tweede fase wordt de verspreiding, zoals besproken met de implementatiepartners, daadwerkelijk uitgevoerd. Besproken is welke producten geïmplementeerd zullen worden, waar dit zal gebeuren en wie de uiteindelijke afzender van deze producten wordt. Het onderzoek is gedurende de periode oktober 2016 tot december 2017 uitgevoerd.

Onderzoekspopulatie

De verkennende gesprekken en het partneroverleg zijn gehouden met adviseurs van de implementatiepartners JOGG, Pharos 'Gezond in ...', RIVM-Centrum Gezond Leven (CGL), Kenniscentrum Sport (KCS) en de Netherlands School of Public and Occupational Health (NSPOH).

Resultaten

Fase 1

In Fase 1 hebben de implementatieorganisaties en belanghebbende lokale organisaties kennisgenomen van de producten en uitkomsten van de vijf CIAO-deelonderzoeken. Uit de verkennende gesprekken bleek dat zij interesse hebben in meerdere producten van CIAO, zoals het evaluatiehandboek, een checklist voor politiek draagvlak, een instrument voor sociaalnetwerkanalyse, diverse meetinstrumenten ter

Tabel 1 Overzicht van de producten van CIAO per deelonderzoek

Thema	Producten
Evaluatie	Evaluatiehandboek (https://www.loketgezondleven.nl/gezonde-gemeente/evalueren-gemeente-en-wijk/stappenplan-evalueren) Evaluatietrainingen
Politiek draagvlak	Checklist politiek draagvlak
Implementatie	Instrument socialenetwerkanalyse Diverse meetinstrumenten
Opvoedingsondersteuning	E-learning 'Gezonde afspraken met je kind' (http://www.gezondeafsprakenmetjekind.nl/welkom/?L=0) Webapp 'Adviezen voor een gezonde opvoeding' (http://adviezenvooreengezondeopvoeding.nl/)
Sociale marketing	Watercampagne

ondersteuning van implementatie, een e-learning-module 'Gezonde afspraken met je kind', de webapp 'Adviezen voor een gezonde opvoeding', en diverse inzichten in de vorm van artikelen, trainingen en workshops. Ook kwam uit de verkennende gesprekken naar voren dat een aantal instrumenten, zoals de checklist voor politiek draagvlak en het sociale-netwerkanalyse-instrument, in hun huidige staat te theoretisch zijn voor implementatie in de praktijk en dat deze eerst een vertaalslag behoeven voor ze door praktijkprofessionals gebruikt kunnen worden.

In het partneroverleg, waarbij verscheidene implementatieorganisaties en onderzoekers van CIAO aanwezig waren, hebben de implementatieorganisaties afstemming gerealiseerd, onderling en met CIAO, over gebruik en verspreiding van de producten en de opgedane kennis. Tevens zijn er afspraken gemaakt over de overdracht van producten en eigenaarschap.

Uit de verkennende gesprekken en het partneroverleg kwam naar voren dat de bevindingen en producten van het deelonderzoek sociale marketing reeds zijn geïmplementeerd door zowel uitvoerende landelijke organisaties als enkele lokale organisaties. Tevens is een deel van de instrumenten inmiddels al weer bijgesteld en vernieuwd.

In Fase 1 zijn diverse instrumenten aangepast, meer praktisch gemaakt, zodat deze bruikbaar zijn voor verdere verspreiding in Fase 2. Zo is onder andere het evaluatiehandboek aangepast, zodat dit als geheel of in delen te gebruiken is door andere integrale wijk-gerichte programma's, ongeacht het gezondheidsprobleem.

Fase 2

Fase 2 richt zich op het verspreiden en benutten van kennis en producten van CIAO. Een overzicht van de CIAO-producten is te vinden in tab. 1. Bestaande informatie op de websites van de implementatieorganisaties met betrekking tot het creëren en behouden van politiek draagvlak, monitoring en evaluatie, ouderbetrokkenheid en implementatie zijn op basis van de CIAO-kennis geoptimaliseerd.

Professionals op lokaal niveau (de programmamanagers van grote integrale programma's zoals JOGG en het 'Gezond in ...' programma van Pharos), de beleidsmedewerkers van gemeenten van de sectoren

volksgezondheid, sport en sociale zaken, GGD'en, sportservicebureaus en ROS'en zijn door de implementatiepartners geïnformeerd over de beschikbare CIAO-eindproducten via nieuwsbrieven en contactmomenten. Hetzelfde geldt voor onderzoekers van de Academische Werkplaatsen die betrokken zijn bij CIAO en epidemiologen van de GGD. Verspreiding van beschikbare kennis en inzichten onder de professionals op lokaal niveau met betrekking tot de integrale aanpak heeft plaatsgevonden door middel van presentaties bij netwerkbijeenkomsten van de implementatieorganisaties; het geven van masterclasses over implementatie, evaluatie en politiek draagvlak van de integrale aanpak voor GIDS-contactpersonen en JOGG-regisseurs; meerdere blogartikelen op diverse online platforms; en presentaties en workshops op het Nederlands Congres voor Volksgezondheid (NCVGZ).

Producten voor de evaluatie

Het evaluatiehandboek biedt een stapsgewijze opzet van de planning en uitvoering van het evaluatieproces. Het handboek is (na een uitgebreide wetenschappelijk analyse van mogelijke evaluatiestappenplannen) in samenwerking met gemeenten en JOGG gemaakt. Het bevat doelen voor de integrale aanpak van overgewicht, een evaluatiestappenplan, inclusief opzet en gebruik van een logisch model, en handreikingen en checklists voor planning en uitvoer van de programmaevaluatie. Het evaluatiehandboek is in aangepaste vorm opgenomen op de websites van verscheidene implementatieorganisaties.

In navolging van de ervaringen met het trainen van JOGG-programma-regisseurs en betrokken epidemiologen zal er een trainingsmodule worden georganiseerd over het gebruik van het evaluatiestappenplan en de rol van lokale belanghebbenden bij de evaluatie. Deze training is bedoeld om programmamanagers en beleidsmedewerkers volksgezondheid en sport, en gezondheidsbevorderaars bekend te maken met het evalueren van gezondheidsprogramma's.

Producten ten behoeve van politiek draagvlak

Er is een checklist ontwikkeld die te gebruiken is door programmamanagers om het politiek draagvlak en de

intersectorale samenwerking binnen een gemeente te beoordelen en te stimuleren. De checklist zal op de websites van verscheidene implementatieorganisaties worden geplaatst en worden opgenomen in trainingen over politiek draagvlak.

Producten voor de implementatie

Het instrument voor het uitvoeren van een socialenetworkanalyse wordt aangepast voor gebruik in de praktijk. Dit instrument brengt community-partners en -verbindingen in kaart en kan gebruikt worden voor de monitoring en evaluatie van de netwerkvorming binnen een integrale community-aanpak.

Diverse meetinstrumenten zullen worden opgenomen op de websites van diverse implementatieorganisaties. Het betreft hier onder andere een instrument waarmee determinanten van implementatie kunnen worden geïdentificeerd, verschillende instrumenten voor het uitvoeren van onderzoek naar de implementatie van de integrale community-aanpak (zoals topiclijsten voor interviews, observatielijsten en diverse protocollen) en een vragenlijst gericht op identificatie van de kwaliteit van de samenwerking binnen een integrale community-aanpak en de determinanten daarvan.

Producten voor de opvoedingsondersteuning

De e-learning 'Gezonde afspraken met je kind' is een ondersteunende online module voor ouders van kinderen van negen tot en met twaalf jaar waarin aanwijzingen worden gegeven om gezond eet- en beweggedrag bij hun kind te stimuleren. Er zal een link naar de e-learning geplaatst worden op meerdere websites, en daarnaast wordt de e-learning geïmplementeerd bij de preventie van overgewicht en obesitas bij kinderen van de Jeugdgezondheidszorg (JGZ) van de GGD Gelderland-Zuid en geborgd in het kwaliteitshandboek van de JGZ. Enkele andere JGZ-instellingen staan op het punt de e-learning te gaan gebruiken.

Een link naar de webapp 'Adviezen voor een gezonde opvoeding', een app met pedagogische adviezen voor ouders van kinderen van vier tot en met twaalf jaar oud, kan als handvat gebruikt worden door professionals die werken met ouders en kinderen. Informatie hierover zal gedeeld worden met de implementatieorganisaties, diverse platforms over opvoeden, zorgprofessionals en het basisonderwijs.

Conclusie

Alle producten van CIAO zijn ontwikkeld in en mét de praktijk. Dat geldt voor zowel de producten die nu beschikbaar zijn voor de praktische uitvoering van preventie van overgewicht bij kinderen, als voor instrumenten die gebruikt kunnen worden bij onderzoek. Deze cocreatie maakt dat veel van de instrumenten in de praktijk goed te gebruiken zijn. Sommige instru-

menten hebben echter nog een vereenvoudigingsslag nodig voordat ze in de praktijk bruikbaar zijn.

De uitkomsten van CIAO kunnen nuttig zijn voor: a) programmamanagers, b) lokale praktijkprofessionals die werkzaam zijn in het sociale domein, c) professionals die werkzaam zijn op het nationale niveau, d) onderzoekers en epidemiologen, en e) medewerkers en studenten van de betrokken universiteiten en academische werkplaatsen.

De praktijk blijkt behoefte te hebben aan methodieken om het proces van een integrale aanpak te kunnen evalueren. Veel professionals zouden graag meer aan procesevaluatie doen, maar hebben niet de kennis en vaardigheden om een dergelijke evaluatie op te zetten [15, 16]. Het verspreiden van deze evaluatiekennis kan een belangrijke bijdrage leveren aan de doorontwikkeling van de integrale aanpak. Een zorgvuldige procesevaluatie kan ook bijdragen aan de identificatie van effectieve interventie-elementen. Met deze verworven kennis kan de aanpak ook inhoudelijk geoptimaliseerd worden, wat het potentiële effect van de aanpak kan verbeteren.

De implementatieorganisaties hebben gezamenlijk een groot bereik, en werken samen met vele gemeenten. Dit kan helpen bij het versterken van de kennis over en de bewustwording van het belang van een integrale aanpak, om zo uiteindelijk overgewicht bij kinderen tegen te gaan.

Tot slot

CIAO en landelijke implementatieorganisaties zorgen er gezamenlijk voor dat nieuwe inzichten, kennis en diverse instrumenten ten behoeve van de optimale planning en uitvoering van de integrale aanpak van overgewicht bij kinderen beschikbaar zijn voor programmamanagers en beleidsmedewerkers werkzaam bij GGD'en, gemeenten en ROS'en. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van de beschikbare communicatiekanalen van deze implementatieorganisaties, zoals websites, nieuwsbrieven, netwerkbijeenkomsten, en van de inzet van ervaren professionals. De informatie afkomstig van deze kanalen wordt zorgvuldig op elkaar afgestemd. Het gebruik van de ontwikkelde producten door de lokale professionals die verantwoordelijk zijn voor de opzet en uitvoering van de integrale aanpak van overgewicht zal leiden tot een optimalisatie van de effectiviteit van de aanpak.

Dankbetuiging Dankzij de ZonMw VIMP-subsidie (projectnummer 2001000011) kunnen de inzichten van CIAO met betrekking tot politiek draagvlak, opvoedingsondersteuning, implementatie en evaluatie van de integrale aanpak worden omgezet in toepasbare instrumenten om de integrale aanpak van overgewicht bij kinderen te bevorderen.

Literatuur

1. Mitchell NS, Catenacci VA, Wyatt HR, et al. Obesity: overview of an epidemic. *Psychiatr Clin North Am.* 2011;34:717–32.
2. Bleich SN, Segal J, Wu Y, et al. Systematic review of community-based childhood obesity prevention studies. *Pediatrics.* 2013;132:e201–e10.
3. Rennie KL, Johnson L, Jebb SA. Behavioural determinants of obesity. *Best Pract Res Clin Endocrinol Metab.* 2005;19:343–58.
4. Pereira MA. Sugar-sweetened and artificially-sweetened beverages in relation to obesity risk. *Adv Nutr.* 2014;5(6):797–808.
5. Swinburn BA, Sacks G, Hall KD, et al. The global obesity pandemic: shaped by global drivers and local environments. *Lancet.* 2011;378(9793):804–14.
6. Seidell JC, Halberstadt J. The global burden of obesity and the challenges of prevention. *Ann Nutr Metab.* 2015;66(Suppl2):7–12.
7. Hendriks AM, Gubbels JS, Vries NK de, et al. Interventions to promote an integrated approach to public health problems: an application to childhood obesity. *J Environ Public Health.* 2012; <https://doi.org/10.1155/2012/913236>.
8. Borys JM, Le Bodo Y, Jebb SA, et al. EPODE approach for childhood obesity prevention: methods, progress and international development. *Obes Rev.* 2012;13:299–315.
9. Huang TT, Drewnoski A, Kumanyika S, et al. A systems-oriented multilevel framework for addressing obesity in the 21st century. *Prev Chronic Dis.* 2009;6:A82.
10. Millar L, Kremer P, De Silva-Sanigorski A, et al. Reduction in overweight and obesity from a 3-year community-based intervention in Australia: the 'It's Your Move!' project. *Obes Rev.* 2011;12(Suppl2):20–8.
11. Stein D, Weinberger-Litman SL, Latzer Y. Psychosocial perspectives and the issue of prevention in childhood obesity. *Front Public Health.* 2014;2:104.
12. De Silva-Sanigorski AM, Bell AC, Kremer P, et al. Reducing obesity in early childhood: results from Romp & Chomp, an Australian community-wide intervention program. *Am J Clin Nutr.* 2010;91:831–40.
13. Thury C, De Matos CV. Prevention of childhood obesity: a review of the current guidelines and supporting evidence. *SD Med.* 2015;Spec No:18–23.
14. Koperen MT van, Kleij RM van der, Renders CC, et al. Design of CIAO, a research program to support the development of an integrated approach to prevent overweight and obesity in the Netherlands. *BMC Obes.* 2014;1:5.
15. Koperen TM van, Renders CM, Spierings EJ, et al. Recommendations and improvements for the evaluation of integrated community-wide interventions approaches. *J Obes.* 2016;2016:2385698.
16. Koperen TM van, Kruif A de, Antwerpen L van, et al. Barriers to and facilitators of the evaluation of integrated community-wide overweight intervention approaches: a qualitative case study in two Dutch municipalities. *Int J Environ Res Public Health.* 2016;13:390.